

Iwona Pałucka-Czerniak

Uniwersytet Zielonogórski
I.Palucka-Czerniak@ifp.uz.zgora.pl
ORCID ID: 0000-0002-6037-7729

Zmiany językowe i tekstowe w kopiowanych dokumentach cechowych jako przejaw świadomości językowej pisarzy na przykładzie ordynacji z 1661 r.

1. Wprowadzenie

Niniejszy artykuł został poświęcony szczególnemu zjawisku tekstowemu, obecnemu zwłaszcza w dokumentach urzędowo-administracyjnych, a mianowicie zmianom językowym powstającym na skutek tworzenia kopii. Fenomen ten zostanie przedstawiony na przykładzie ordynacji cechowej z 1661 r., ułożonej dla cechu piwowarów krakowskich. Celem prezentowanego badania jest uzupełnienie wiedzy o używaniu języka w małej, wyspecjalizowanej wspólnocie komunikatywnej, na przykładzie społeczności zrzeszonej w cechu piwowarów krakowskich, częściowo opisanej już monografią poświęconej protokołom cechowym z XVIII wieku¹.

W dokumentach cechu piwowarów krakowskich zaistniały przynajmniej cztery przypadki zachowania dwóch wersji jednego tekstu. Pierwszy z nich dotyczy dokumentu o dużym znaczeniu dla wspólnoty braci i towarzyszy, ordynacji cechowej z 1661 r., drugi jest podobny w swej wymowie, lecz nieco węższy w swoim zakresie, są to bowiem zredagowane wytyczne

¹ I. Pałucka-Czerniak, *Stabilność i wariantywność języka protokołów w „Księdze cechu piwowarów krakowskich (1729–1780)” w ujęciu genologicznym i pragmalingwistycznym*, Zielona Góra 2017. Tu też bibliografia drobniejszych prac autorki, związanych z protokołami cechowymi.

dla czeladzi, regulujące obowiązki i prawa wspólnoty towarzyszy (czeladników i uczniów) z roku 1777, trzeci i czwarty zaś to wyciągi z protokołów cechowych, tzw. ekstrakty, przekazane do urzędu radzieckiego w XVIII w. Przedstawiane tu treści wynikają głównie z analizy szczegółowej pierwszego ze wskazanych dokumentów.

Obserwacja przekształceń tekstowych, zarówno językowych, jak i treściowych, zachodzących w tych dokumentach, pozwala wskazać strategię pisarskie, obecne przy powielaniu tekstów urzędowych oraz pośrednio przyczyny podejmowanych działań. Tym samym można wnioskować o potrzebach komunikatywnych dwóch głównych podmiotów, zainteresowanych posiadaniem kopii dokumentów: małej wspólnoty cechowej, reprezentowanej przez starszych braci, i dużej wspólnoty miejskiej w osobach radców krakowskich, czyli elity władzy regionalnej. Zmiany w zapisie wspomnianych tekstów mogą też stanowić źródło informacji o świadomości językowej pisarzy, którzy kopiowali dokumenty urzędowo-prawne. Pozyskany z Archiwum Miasta Krakowa dodatkowy materiał tekstowy, pozostający tylko w pewnej mierze w związku z wcześniej opisaną księgą cechową, daje okazję do omówienia zjawisk nieuchwytnych na podstawie obserwacji jednego tylko zbioru tekstów.

2. Założenia historiozoficzne

Podstawą historiozoficzną przedstawionej analizy jest koncepcja wspólnot komunikatywnych Stanisława Borawskiego². Pozwala ona na ściśle powiązanie wiedzy o języku jako strukturze z wiedzą o używaniu języka w celu zaspokojenia konkretnych potrzeb społecznych. Ponadto przyjmuje się tu założenie, na podstawie wypracowanej już wiedzy z zakresu archiwistyki, że dokument administracyjno-prawny w analizowanym okresie posiadał wyższą rangę niż relacja świadków. Przekonanie o uznawaniu przez mieszczan w XVIII w. jego wartości prawnej, jako pełnowartościowego świadectwa, pozwala mówić o wspólnotowym postrzeganiu autorytetu jego nadawcy, czyli znaczenia określonej instytucji władzy³. Słowem, wystawca

² S. Borawski, *Wprowadzenie do historii języka polskiego. Zagadnienia historiozoficzne*, Warszawa 2000; tenże *Podstawy idei poznawczej studiów nad dziejami używania języka. Esej o diachronii*, [w:] *Rozprawy o historii języka polskiego*, red. S. Borawski, Zielona Góra 2005, s. 13–62; tenże, *O źródłach niektórych trudności dzisiejszej historii języka polskiego*, „Rozprawy Komisji Językowej WTN” 1992, t. XVIII, s. 91–97.

³ Por. I. Pałucka-Czerniak, *Autorytet osoby i funkcji starszego cechu a obyczaj komunikatywny w instytucji cechowej w świetle protokołów piwowarów krakowskich (z lat 1729–1760)*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica”

i nabywca dokumentu posiadał świadomość jego rangi, celu i siły. Trzeba jednak zaznaczyć, że w omawianym przypadku tekst urzędowo-prawny był najpierw redagowany, a później kopiowany przez nabywcę lub z jego inicjatywy, w jego interesie leżało przygotowanie odpowiedniego opisu sprawy i listy świadków tego wydarzenia. Dla dyplomacji polskiej zjawisko to było typowe aż do końca XV w., bowiem kształtowanie się znaczenia kancelarii i wzorów tekstów urzędowych było rozciągnięte w czasie⁴. Jednak dla grupy rzemieślników, posiadających nieporównywalnie niższy status społeczny, zwykle niewielkie wykształcenie ogólne oraz o wiele mniejszy dostęp do wykwalifikowanych w piśmie urzędowym notariuszy, znaczenie dawnego prawa zwyczajowego, regulującego życie wspólnotowe, trwało dłużej i było silniejsze, nawet w XVIII w. Dlatego w *Księdze cechu piwowarów krakowskich* i w *regestrach ekspensy różnej* można znaleźć dość liczne ślady zlecenia spisu praw, uporządkowania lub wydatków na papier i pisarzy.

Wspomniana wyżej *Księga cechu piwowarów krakowskich* utrwała fenomen kształtowania się i stabilizowania się gatunku protokołu cechowego, ale i ukazuje, jak realizacje tego gatunku zmieniają swoją funkcję, zapisy zaczynają bowiem obok roli poświadczeniowej pełnić rolę dyspozycyjną. Nieco inaczej dzieje się w przypadku innych dokumentów, ukazujących dzieje małej wspólnoty rzemieślniczej. Największe znaczenie prawne posiadają wśród nich królewskie przywileje, utrwalające zdarzenie o znaczeniu performatywnym (stworzenie nowej rzeczywistości prawnej). W powiązaniu z nimi pozostają ordynacje cechowe, mają one jednak mniejszą rangę, a wytworzenie ich nowej wersji wiąże się z unieważnieniem wcześniejszych. Stąd możliwość zaobserwowania zmian historycznych i przekształceń języka zapisów prawnych i prawniczych⁵. Jednak wstępne założenie, że prześledzenie ewoluujących zapisów w ordynacjach cechowych pozwoli wskazać na zachodzące w czasie zmiany językowe, może prowadzić na manowce. W XVII–XVIII wieku bowiem wraz z rosnącym znaczeniem dowodowym oryginału dokumentu oraz z powodu nietrwałości materialnej formy tekstu pisanego pojawiała się potrzeba posiadania jego potwierdzonej, uwierzytelnionej kopii (*copia vidimata*), posiadającej swoiste „znaki szczególne”, do

2014, t. 48, s. 49–63; teŝe, *Korekty w dokumencie urzędowym, czyli rozważań nad autorytetem część druga*, „Acta Universitatis Lodziensis” 2015, t. 49, s. 125–138.

⁴ S. Kętrzyński, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, Poznań 2008.

⁵ Por.: B. Wróblewski, *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948; T. Gizbert-Studnicki, *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*, Kraków 1986.

których w pierwszym rzędzie zaliczano pieczęć wystawcy (lub uczestników wydarzenia czy świadków), a także podpisy pod dokumentem. Obok potwierdzonych urzędowo kopii wytwarzane były także kopie użytkowe, służące najprawdopodobniej do upowszechniania zasad w społeczności poprzez (zalecane ordynacją) głośne odczytanie na posiedzeniach (*schadz-kach*). Słowem, na specyfikę języka tekstów ordynacji datowanych na 1661 r. nakładać się mogą zwyczaje i upodobania kopistów z wieku XVIII. Niestety, na kopiach brakuje także informacji, w jakim czasie powstały i kto je sporządził.

3. Materiał źródłowy

Materiałem źródłowym prezentowanych badań są teksty rękopiśmienne, niedrukowane, przechowywane w rozmaitych archiwach. Niektóre z nich zostały autorce udostępnione w oryginale, inne zaś są opisywane na podstawie mikrofilmów. Z Archiwum Miasta Krakowa pochodzą, przytaczane w tej pracy: *Akta cechu karczmarzy, piwowarów i słodowników krak.* z lat 1570–1821 (mikrofilm) oraz *Artykuły Cechu piwowarskiego krakowskiego. Wyjątek ustaw dla cechu piwowarskiego krakowskiego, z praw i przywilejów, temuż cechowi służących dla wiadomości i zachowania przez każdego brata cechowego-zebrany* (poł. XVII w. i pocz. XIX w., na podstawie mikrofilmu).

Szczegółowym przedmiotem analizy jest język dwóch wersji ordynacji cechowej z 1661 r., której zachowały się dwa egzemplarze, pozostające w Archiwum Miasta Krakowa (syg. 3113), przechowywane w dwóch osobnych podzespołach. Pierwszy tekst (A), zarchiwizowany pod nazwą *Artykuły pp. towarzyszy cechu karczmarzkiego...*, posiada ślady pieczęci i podpisy⁶, drugi zaś (B), pozbawiony tych składników, został przez archiwistów włączony w akta cechowe razem z innymi różnymi dokumentami: przywilejami oraz ordynacjami i zbiorczo zatytułowany *Akta cechu karczmarzy, piwowarów i słodowników krak (1589–1821)*⁷. Ranga pierwszego i być może jego pochodzenie spowodowały skatalogowanie go w archiwum jako odrębnego dokumentu, drugi zaś przechował się w zbiorze akt luźnych. Pierwsze intuicyjne wrażenie, że tekst A jest oryginałem z 1661 r. i mógłby stanowić matrycę do wytworzenia tekstu B, niekoniecznie jest zasadne. Przy bliższej ich obserwacji nie można bowiem nie zauważyć, że oba teksty mogły po-

⁶ Mikrofilm J-9164.

⁷ Mikrofilm J-9166.

wstać niezależnie od siebie, być może są kopiami dawniejszego dokumentu, utworzonymi najprawdopodobniej w wieku XVIII. Jednocześnie należy podkreślić, że istnieją bezsporne przesłanki do traktowania wspomnianych zapisów jako tak silnie od siebie zależnych, że można mówić o kopii. Celem porównania wspomnianych tekstów jest ustalenie, do jakich przekształceń tekstu wzorcowego zachodziło podczas jego przepisywania.

4. Zmiany w *Artykułach pp. towarzyszków i cechu piwowarskiego 1661*

Obie wersje ordynacji zawierają w sobie tekst bardzo do siebie zbliżony w treści, różniący się jednak w szczegółach. Językoznawczą ciekawość budzi zakres dopuszczalnych zmian oraz ich charakter. Na wstępie trzeba jednak zaznaczyć, że w tekście A, potwierdzonym urzędowo, jest więcej fragmentów nieczytelnych, uszkodzonych czy zatartych. Zawiera on także zapisy na marginesie, stanowiące odwołania do wcześniejszych ordynacji cechowych i przywilejów. Tekst B jest bardzo podobny do tekstu A, zarówno treściowo, jak i w formie graficznej, jednakże uważne prześledzenie obu dokumentów pozwala zaobserwować charakterystyczne przekształcenia: zmianę szyku poszczególnych wyrazów, nadpisania i pominięcia oraz skreślenia, odmienną realizację zapisu wyrazów oraz pomijanie niektórych treści lub substytucję wyrazową.

4.1. *Różnice w tekście łacińskim i zapożyczeniach*

Tekst w obu egzemplarzach standardowo rozpoczyna i kończy zapis w języku łacińskim, punkty regulujące życie wspólnotowe są zaś wyrażone w polszczyźnie. W inicjalnych i finalnych partiach tekstu łacina obok informacyjnej pełni funkcję aksjologiczną i ornamentacyjną, czyli stanowi świadectwo korzystania z określonych, wypracowanych w tekstach prawnych i prawniczych wzorów oraz nadawania dokumentowi fachowego brzmienia⁸. Odmienny zapis wyrazów w języku łacińskim zaobserwować można głównie we fragmentach inicjalnych. Różnice pojawiają się przede wszystkim w identyfikacji temporalnej wydarzenia, personalnej oraz w samej formie językowej. Wprowadzone zmiany nie wpływają raczej na treść przekazu. Rozbieżności te zbiera tabela 1.

⁸ Por. J. Woźniak, *Latynizmy w tekstach prawnych i prawniczych – ujęcie kontrastywne polsko-niemieckie*, „Comparative Leglinguistic” 2017, nr 31, s. 69–88.

Tabela 1. Różnice w segmentach inicjalnych, w tekście łacińskim		
Lp.	Tekst A (potwierdzony pieczęcią)	Tekst B (ze zbioru dokumentów cechu)
1	Feria Tertia <u>ante</u> Festum [Sanctae] Agnetis Virg [...] Martyris	Feria Secunda <u>Post</u> Festum SS. Fabiani et Sebastiani Martyrii
2	Famat[i] Martin[us] Barankowic Valentinus Kaptowic Joannes Rozwatkowic Matthias Koc	Famati Martinus Barankowicz, Valentinus Kaptowicz, Joannes Rozwatkowicz, Matthias Kocz
3	remittant agnitoque fibi <u>Terno</u>	remittant agnitoque fibi <u>Termino</u>
4	Actum Feria Sexta ante <u>Festum</u> Sancti Valenti[ni] proxima	Actum Feria Sexta ante <u>Ftm</u> Sancti Valentini Martiris proxima
5	Jacobi Sirankowic Joannes Krain <u>Seniorum Tabernatorum Cracovien</u> Tum et Jacobi Banasik Christophori Nowaczek Joannis Karain Pauli Lisowczyk Thomas Kowalczyk	Matthias Koc Jacobi Sierankowic Joannis Krain <u>Senioru Tabernatoru</u> <u>Cracovien</u> Tum et Jacobi Banasik Christophori Nowaczek Jacobi Pharain Pauli Lisowszczyk Thomas Kowalczyk

Jak ukazują przykłady w punkcie pierwszym, wyraźną różnicę zaobserwować można w dacie. Trzeba jednak zaznaczyć, że w tekście A doszło do korekty, wymazania dwóch słów, na których napisano inne odniesienie do kalendarza kościelnego. Historycy wielokrotnie wyjaśniali to zjawisko, wskazując, że punktem odniesienia do opisywanego wydarzenia mogło być święto przeszłe (*post festum*) lub przyszłe (*ante festum*). Specyficzne działanie pisarza tekstu A polega na naniesieniu korekty w wystawionym dokumencie. Pisarz tekstu B nie zauważa natomiast takiej potrzeby. Różnorodność językowa nie zaburza jednak procesu identyfikacji temporalnej, ponieważ zwyczajowemu wskazaniu daty w zgodzie z kalendarzem kościelnym towarzyszy już precyzyjne określenie dnia, miesiąca i roku wydarzenia. W badanym materiale (w punkcie drugim i piątym) widać również rozbieżność w zapisie nazwisk *Sirankowic* – *Sierankowic*, *Lisowczyk* – *Lisowszczyk*, a nawet zastąpienie zapisu *Joannis Karain* słowami *Jacobi Pharain*. Trudno orzec, czy mamy do czynienia z przekształceniem nazwy osobowej (ponieważ w owym okresie zwłaszcza nazwiska zapisywane były różnorodnie)⁹, czy też z pomyłką pisarską, zwłaszcza w ostatnim przypadku. Widać

⁹ Por. E. Rudnicka-Fira, *Antroponimia Krakowa od XVI do XVIII wieku*, Katowice 2004; por. też M. Magda-Czekaj, *Nazwiska na -owic(z) z wybranych miast Polski od XVI do XVIII wieku*, [w:] *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, red. I. Sarnowska-Gieffing, M. Graf, Poznań 2010, s. 187–196.

jednak, że autor tekstu A wybiera zapis nazwiska z zakończeniem *-owic*, *-c*; autor tekstu B miesza natomiast te zakończenia, zapisuje je różnie (*Kapto-wic* – *Kaputowicz*, *Koc* – *Kocz*). Notuje zatem nieco później używaną formę nazwiska. Mamy tu także odmienności w stosowaniu skrótów, np. zapis wyrazu *terno* – *termino*, *festum* – *ftm*. Wydaje się, że pisarz tekstu B stosuje więcej abrewiacji niż pisarz tekstu A, lecz nie da się uchwycić jednoznacznej zasady postępowania.

W dalszych partiach tekstu właściwego, w używanych latynizmach w różnym stopniu przyswojenia znalazły się następujące różnice w zapisie, które zbiera tabela nr 2.

Tabela 2. Różnice w zapisie kalk i zapożyczeń		
Lp.	Tekst A (potwierdzony pieczęcią)	Tekst B (ze zbioru dokumentów cechu)
1	Spectablis <u>Magist.</u> , <u>paesens</u>	Spectablis <u>Magistratus</u> , <u>psens</u>
2	<u>Collacyi</u> , <u>produkuia</u> , JchMosc PP <u>Kommifsarze</u> , <u>Punkt</u> , <u>Dekretem</u>	<u>Kolacyey</u> , <u>producuia</u> , JchMosc PP <u>Commifsarze</u> , <u>Punct</u> , <u>Decretem</u>
3	Artykuły, Ordynacyę, w Ordynacyach, Instancją	Artikuły, ordynacye, w Ordynacyach, Instancją
4	Rejestru	Regestru
5	<u>praesentowac</u> , <u>się praesentowac</u>	<u>praesentowac</u> , <u>się praesentowac</u>
6	Genealogią, Przywilegiami	Geneallogią, Przywilejami

Przede wszystkim, podobnie jak wcześniej, teksty różni skracanie form w języku łacińskim w zapożyczeniach będących cytatami. Poza tym w zapożyczeniach właściwych w obu tekstach dochodzi do dostosowania formy łacińskiej do polskiego systemu gramatycznego, ale w zapisie pozostają ślady wcześniejszej formy graficznej. Świadczy o tym sporadyczne wyrażanie dźwięku [k] w zapisie literą *c* oraz zachowanie litery *i* w leksemach *artykuł*, *ordynacja*, *instancja*, z tym, że w różny sposób postępują obaj pisarze. Silny wpływ formy zapisu pozostaje w zapożyczeniu *praesentowac* (*się*) (łac. *praesentare* ‘być obecnym’), uwidaczniającym się w zapisie litery *z* w miejsce *s* przy zachowaniu dyftongu *ae*. Ponadto w tekście B regularnie stosowana jest bliższa wersji łacińskiej forma *regestr* (łac. *regestrum* ‘rejestr, zapis’) oraz okazjonalnie występuje, raczej nieumotywowane wersją łacińską, podwojenie litery *l* w wyrazie *genealogia*. Obserwacja strategii zapisu zapożyczeń wy-

razów i struktur pozwala sądzić, że obaj pisarze mieli swoje przyzwyczajenia związane z zapisem formuł, które skracali w rozmaity sposób. Zapożyczenia właściwe dostosowywali do polskiego systemu gramatycznego, ale w grafii zachowały się ślady zapisu słowa łacińskiego. Wydaje się także, że pisarz tekstu A, potwierdzonego urzędowo, częściej stosował formy bardziej przyswojone, a na grafie pisarza tekstu B mocniej wpływał zapis łaciński.

4.2. Strategie związane z kondensacją treści, skracaniem zapisu

W tekście łacińskim, oczywiście, najczęściej skracano końcówkę *-um* oraz wyraz *praesens*. W tekście zapisanym po polsku natomiast skracaniu ulegały przede wszystkim formuły etykietalne. Można tu dopatrzeć się różnic w zapisie w obu tekstach, które prezentuje tabela 3.

Lp.	Tekst A (potwierdzony pieczęcią)	Tekst B (ze zbioru dokumentów cechu)
1	JEMciow Stanisława na Lipiu Lipskiego Kanonika Plock[...]	JEMciow Stanisława na Lipiu Lipskiego Kanonika <u>Płockiego</u>
2	<u>Rzeczypospolitey</u>	<u>Rpy</u>
3	Sądu <u>JEKrolewskiej Msci</u>	Sądu <u>JEKMc</u>
4	<u>Pana</u> Boga	<u>P.</u> Boga

Pierwszy przykład, w którym doszło do skrócenia wyrazu stanowiącego część tytułatury, nie jest jednoznaczny, ponieważ ucięty wyraz jest słabo czytelny i umieszczony na końcu rzędka. Trzy pozostałe przykłady ukazują dążność pisarza tekstu B do skracania wyrazów oczywistych w kontekście, w którym występują. Może się to wiązać z użytkowym charakterem kopii i założeniem, że czytający bez problemu rozwinię stosowaną abrewiację.

4.3. Pomijanie lub dodawanie wyrazu

W części tekstu pisanej w języku polskim można zaobserwować ponad 40 zmian polegających na pominięciu jakiegoś wyrazu lub dodaniu go do tekstu. Część z tych modyfikacji nie przekształca znaczenia, pomijany bądź dodawany jest bowiem leksem niepełnoznaczny, spójnik lub przyimek, a nawet przysłówek czy partykuła, zwykle intensyfikująca znaczenie.

Niekiedy także dodany czy pominięty jest wyraz pełnoznaczny, który oddaje sens i tak obecny w kontekście, np. gdy w tekście A czytamy *Aci fami ftarsi Towarzysze*, w tekście B zaś *Aci ftarsi Towarzysze*. Bywa jednak i tak, że zachodzi wyraźna zmiana znaczenia, którą ilustrują przykłady podane w tabeli nr 4.

Tabela 4. Pominięcie wyrazów/dodanie wyrazów, wprowadzające zmianę znaczenia		
Lp.	Tekst A (potwierdzony pieczęcią)	Tekst B (ze zbioru dokumentów cechu)
1	władza JEKroMci Pana Naszego Młys Nam	władzą JEKroMci Pana Naszego miłosciwie nam <u>przez Dekret</u> <u>Affessorski</u>
2	dla uczciwoſci <u>y nabozenstwa</u> sławie pozytkow <u>y przystoynosci</u>	dla uczciwoſci sławie pozytkowi
3	uiednać przed ftarzfemi <u>na Rok</u> <u>ieden</u> zeby ktory M[istrz] <u>Słodownik</u> ubogi umarł według Przywileiu Krola JEMci <u>y</u> <u>zwyczaiu dawnego</u> powinni będą oddać powinność <u>do</u> <u>skrzynki</u>	uiednać przed ftarzfemi zeby ktory M[istrz] <u>słodownik</u> ubo- gi umarł według Przywileiow Krola JEMci powinni będą oddać powinność

Pierwszy przykład ukazuje pominięcie w tekście A sformułowania określającego dokument prawniczy: *przez dekret asesorski*. W tekście B tym samym zawarto naddaną informację, nieobecną w tekście A. Doprecyzowuje ona dokument stanowiący źródło prawa. Drugi punkt ukazuje dwa przykłady, w których dochodzi do pominięcia w tekście B jednego z elementów wskazujących na właściwości, cechy pożądane (odrzuconiu ulegają cechy takie jak *pobożność*, *przystojność*). Z jednej strony jest to dowód na funkcjonowanie swoistych układów dwójkowych i trójkowych, skonwencjonalizowanych sposobów opisywania atrybutów pożądanych zachowań, z drugiej zaś możliwa jest ciekawa obserwacja natury aksjologicznej: o zmianie wyznaczników służących do modelowania cech właściwych. Tekst A jest w tym wypadku bogatszy leksykalnie i treściowo, tekst B zaś może zawierać wersję skróconą.

W punkcie trzecim zebrane zostały cztery przykłady, w których w tekście A informacja jest pełniejsza i dokładniejsza, a w tekście B zostaje ona okrojona o jeden element. Najpierw jest to precyzyjna informacja o długości trwania nauki (*na rok jeden*), znikająca z tekstu B, a strategiczna dla zarządzania wspólnotą uczniów. Następnie w tekście B wykreślono leksem *słodownik*, a więc zasygnalizowano, że obowiązek wsparcia ubogiego brata cechowego już nie obejmuje osób zajmujących się jedynie przygotowaniem siodu. Tu trzeba dodać, że początkowo w tytule księgi cechu, jak i innych dokumentach wspomina się zarówno piwowarów, jak i słodowników. Z czasem jednak zmienił się skład wspólnoty, a obowiązki słodowników przejęli piwowarzy, zlecający tę pracę swoim uczniom czy towarzyszom. Pominięcie w tekście B leksemu *słodownik* odzwierciedla zmianę w funkcjonowaniu cechu. Trzeci przykład ukazuje pominięcie wzmianki o prawie zwyczajowym (*i zwyczaju dawnego*), które we wcześniejszych wiekach regulowało życie społeczności. Autor tekstu B przywołuje tylko królewskie przywileje jako podstawę do wprowadzanych reguł funkcjonowania konfraterni. Stopniowe zanikanie przywoływania prawa zwyczajowego (obok dokumentów prawnych) widoczne było również w zapisach protokołów cechowych i miało miejsce w latach 50-70 XVIII w. Ostatni, czwarty przykład, ilustruje pominięcie konkretnej informacji o miejscu przechowywania wspólnotowych pieniędzy. Standardowo należało je składać *do skrzynki* cechowej, w której przechowywano dokumenty prawne i fundusze, ale pominięcie tej informacji może się wiązać z dopuszczeniem rozumienia, że pieniądze należy oddać przedstawicielowi wspólnoty. We wszystkich tych czterech przykładach zebranych w czwartym punkcie pisarz tekstu B modyfikuje znaczenie zapisu poprzez pominięcie informacji, a zatem prawdopodobnie dopasowuje brzmienie dokumentu do potrzeb społeczności. Ogólna refleksja jest następująca: to tekst A jest bogatszy leksykalnie i znaczeniowo w stosunku do tekstu B. Ponieważ zmiany zachodzące w tekście B mają charakter zarówno stylistyczny: dochodzi do skracania językowej formy i kondensacji treści, jak i treściowy, wydaje się, że ten tekst powstał później niż tekst A.

4.4. Substytucja wyrazowa

Zmiany semantyczne mogą powstać nie tylko na skutek wyrzucenia czy dodania nowych słów, ale także poprzez substytucję wyrazową. Ist-

niejące różnice między tekstami wynikają niekiedy z zamiany wyrazów, zarówno autosemantycznych (*sprawy – rzeczy, uparcie – upornie, mistrzowi – uczniowi*), jak i nieautosemantycznych (*nad – na, u – do*). Zjawisko obrazują przykłady podane w tabeli nr 5.

Tabela 5. Wymiana wyrazów		
Lp.	Tekst A (potwierdzony pieczęcią)	Tekst B (ze zbioru dokumentów cechu)
1	za [czasem] który wSzytkie ludzkie <u>rzeczy</u> pfuie i przemienia <u>uparcie</u>	za czasem który wŹytkie ludzkie <u>sprawy</u> pfuie i przemienia <u>upornie</u>
2	dla <u>uczciwosci</u> pogrzebowey	dla <u>pobożnosci</u> pogrzebowey
3	aby ich więcey <u>nad</u> famych starfzycznych staneło ani do Cechu, ani na Robotę <u>u</u> Kaczmarzow albo	aby ich więcey <u>na</u> famych starfzycznych staneło ani do Cechu, ani na Robotę <u>do</u> Kaczmarzow abo
4	Wolno tez będzie <u>Mistrzowi</u> nim iednego ucznia wyzwoli	Wolno tez będzie <u>Vczniowi</u> nim iednego Vcznia wyzwoli
5	wszelkich, spisanych	wszelakich, opisanych

Przykłady zebrane w punkcie pierwszym ukazują zmiany w obrębie wyrazów bliskoznacznych w kontekście danej wypowiedzi. Tekst A w miejscu dawniejszej formy *upornie* (przysłówek utworzony od dawnego przymiotnika *uporny*, w znaczeniu ‘uparty, uporczywy, natrętny’) proponuje w jednym miejscu napisany na innym wyraz *uparcie* (‘wytrwale, konsekwentnie, nieprzerwanie, z uporem’), gdzie indziej pozostawiając wyraz *upornie*. W punkcie drugim niekoniecznie już zachodzi synonimia: *uczciwość* z tekstu A w tekście B oddano słowem *pobożność*. W owym okresie obie cechy spletały się ze sobą, ponieważ oznaczały postępowanie zgodne z zasadami społecznymi, w tym obyczajami religijnymi. W punkcie trzecim zawarte są dwie ilustracje tekstowe zmiany przyimka (*nad – na, u – do*) oraz spójnika (*albo – abo*). Pierwsza z nich może wynikać z błędu pisarza tekstu B, którego nie popełnił lub który skorygował pisarz A. Użycie natomiast zamiast przyimka *u –* wyrazu *do* czy spójnika *albo – abo* nie zmieniło w sposób istotny znaczenia tekstu. Punkt czwarty natomiast ilustruje zwykłą pomyłkę pisarską. Poprawne brzmienie przepisu zawiera tekst A,

w tekście B natomiast w miejsce wyrazu *mistrz* zapisany jest wyraz *uczeń*, co całkowicie zmienia wymowę i jest niezgodne z praktyką cechu piwowarów krakowskich (tylko mistrz mógł wyzwolić ucznia).

Wydaje się, iż niektóre omawiane tu różnice powstały na skutek celowej ingerencji pisarza w tekst, inne zaś mogą być przypadkowe. Zamiany leksemów zwykle polegały na dobraniu wyrazu bliskoznacznego, być może lepiej oddającego istotę sprawy, a więc był to zabieg celowy. Najprawdopodobniej tekst B zawiera przynajmniej dwie błędne substytucje, raczej niezamierzone, niepoprawione i świadczące o mniejszej staranności wykonania kopii.

4.5. Różnice gramatyczne

Między tekstami istnieją także dość liczne różnice wynikające z wyboru przez pisarzy odmiennych form gramatycznych. Zjawisko to dotyczy doboru końcówki deklinacyjnej: dopełniacza przymiotnika i rzeczownika oraz dopełniacza i celownika liczebnika, zmiany liczby rzeczownika z pojedynczej na mnogą, a także trybu czasownika z oznajmującego na warunkowy oraz aspektu z niedokonanego na dokonany i odwrotnie, dodania lub odrzucenia partykuły wzmacniającej oraz użycia krótkiej lub długiej formy zaimka. Ponadto w tekście A zachowane zostały licznie dawne formy stopniowania przymiotnika i przysłówka (z formantem *na-*), wyjątkowo pojawiały się słowoformy z częstką *naj-*, w tekście B zaś dominowały nowsze (z częstką *naj-*), choć w kilku miejscach pisarz ten zastosował i starszą formę. Ilustruje to tabela 6.

Lp.	Tekst A (potwierdzony pieczęcią)	Tekst B (ze zbioru dokumentów cechu)
1	u Wdowy iego <u>pozostały</u> od fwey <u>woli</u> <u>Braciy</u> Cechowey z <u>własney</u> potrzeby Jednakze <u>szesciu</u> Mistrzom <u>oboiey</u> tey pod Winą <u>dwu</u> Wochlonow	u Wdowy iego <u>pozostałyi</u> od fwey <u>woley</u> <u>Braci</u> Cechowey z <u>własny</u> potrzeby Jednakze <u>szesciom</u> Mistrzom <u>oboitey</u> pod Winą <u>dwuch</u> Wochłanow

2	Towarzysz który się ozenił ktory u Stolika przy Starzych Towarzyszach Catalog tęg czytać bę[zie] iefeli	Towarzysz <u>ktoryby</u> się ozenił <u>ktoryby</u> V Stolika przy Starszych Towarzyszach czytał ten Cathalog <u>iezeliby</u>
3	<u>Przywileiu</u> Krola JEMci	<u>Przywileiow</u> Krola JEMci
4	iesli mu fię <u>spodoba</u> to Rzemiosło wołani, zrobic, złożyc	iesli mu sie <u>podoba</u> to Rzemiosło zawołani, robic, łozyc
5	przy tychze; takoweyze, takoweyze	przy tych; takowey, takowey
6	Panom <u>Swym</u>	Panom <u>swoim</u>
7	napieryey, nafiłosobnieyszego, napieryey ale: naywiększą, naypieryszych	naypieryey, naysposobnieyszego, naypieryey ale: naiasnieyszych

Różnice gramatyczne między tekstami nie przekształcały znaczenia tekstu. Pokazały jednak, że pisarz tekstu B w kilku miejscach użył dawniejszych końcówek deklinacyjnych, preferował też stosowanie trybu warunkowego, nie dodawał tak często partykuł wzmacniających, jak pisarz tekstu A. Zmiana liczby rzeczownika (użycie w liczbie pojedynczej i mnogiej leksemu *przywilej*) nie wprowadzała zmiany semantycznej, trzeba bowiem pamiętać, że każdy kolejny przywilej potwierdzał nadania wcześniejsze, a zatem niejako zawierał w sobie inne przywileje. Stopniowanie przymiotnika i przysłówka przez pisarza tekstu A częściej utrzymywały dawniejszy zwyczaj językowy w porównaniu do tekstu B, jednak w obu tekstach znalazły się formy dawniejsze i nowsze. Te ostatnie wynikały zapewne z mniej lub bardziej świadomego zastosowania nowszej normy gramatycznej w przepisywanym tekście, wzorowanym jednak częściowo na dokumentach z XV wieku (przywilejach). Na podstawie przekształceń gramatycznych nie da się jednoznacznie ocenić, który tekst oddaje dawniejszą normę językową, czyli który powstał wcześniej.

4.6. Odmienności w zapisie graficznym

Teksty A i B różnią się między sobą także zapisem graficznym. Różnice graficzne realizacji tekstu łacińskiego zostały przedstawione wcześniej. We fragmentach wyrażonych polszczyzną natomiast istnieje wiele podobieństw: każdy z pisarzy używa tzw. długiego s, oddawanego w transkrypcji znakiem f (fakultatywnie i nie zawsze w tych samych miejscach czy

wyrazach), pojawia się niekiedy (dowolnie) kropkowanie \ddot{y} , częściej w tekście A niż w B. Użycie wielkiej i małej litery, choć nie zawsze takie same w obu tekstach, jest dość standardowe dla tego okresu, gdyż jest ona zapisywana nie tylko na początku zdania czy w nazwach własnych i skrótach etykiet, ale także dla podkreślenia treści. Ponadto pisarz tekstu A specyficznym kreśli literę d, a pisarz tekstu B używa swoistego zapisu litery z, co skutkuje niejednoznacznym odczytaniem niektórych wyrazów (np. *skazano – zkazano*). Maniery graficzne stosowane przez obu pisarzy można spotkać i w innych dawnych polskich tekstach urzędowych z XVII–XVIII w. Istnieją także wyraźne różnice między pisarzami, widoczne przede wszystkim w preferowanym zapisie znaków diakrytycznych (głównie w literach *ś, ź, ć, ą, ę*), kreskowaniu litery *á*, realizacji graficznej litery *u* na początku wyrazu, łączliwości z innymi wyrazami. Przykłady z tekstu zawiera tabela 7.

Tabela 8. Odmienna realizacja graficzna		
Lp.	Tekst A (potwierdzony pieczęcią)	Tekst B (ze zbioru dokumentów cechu)
1	dáć, przyimowáć, ná	dac, przyimowac, na
2	2.1. Grzywien, Zamkiem, pomienieni, Pan, szeptem, ale: pięniadze 2.2. na potrzebę 2.3. względem, stanęło, występkach, Sądach, pieniądze, Tez, między, występni, piętnaście, ale: należący	2.1. Grzywięń, Ząmkień, pomięńieni, Pąń, szeptęm, ale: pieniądze 2.2. na potrzebę 2.3. względem, stanęło, występkach, Sądach, pieniądze, Tęz, między, występni, piętnascie, ale: należący
2	2.4. Niedzielę 2.5. sprawować Się, wyuczywfzy się, zniść się	2.4. Niedziele 2.5. sprawowac się, wyuczywfzy się, znisc się
3	uczył, uczynione, ubogi, ale: ymarzaiąc	Ųczył, Ųczynione, Ųbogi, Ųmarzaiąc

4	nie moze, nie wyzwoleni, nie będzie, nie podobało, nie potrzebowała; z tego <u>nie rychło</u> <u>y zeby</u> z roboty, z cechu	<u>niemoze, niewyzwoleni, niebędzie,</u> <u>niepodobało, niepotrzebowała;</u> <u>ztego</u> nierychło izeby <u>zroboty, zCechu</u>
5	<u>cym</u> , Kudł <u>o</u> wic <u>o</u> wi, naznaczonego, Szlachetny, wię <u>o</u> cy, przesł <u>o</u> , Szpit <u>o</u> ła, przecw <u>o</u> wienia, przys <u>o</u> le	czym, Kudłowic <u>o</u> wi, naznaczonego, <u>Ś</u> lachetny, wię <u>o</u> czy, przesł <u>o</u> zi, <u>Ś</u> pit <u>o</u> ła, przeczw <u>o</u> wienia, przys <u>o</u> zle
6	zn <u>o</u> imi, robili, zlecili, Sirankowic	znimi, robi <u>o</u> li, zleci <u>o</u> li, Si <u>o</u> rankowic
7	pocziw <u>o</u> ych, pocziwego, pocziwego, uczciwość	pod <u>o</u> ciw <u>o</u> ych, pod <u>o</u> ciwego, pod <u>o</u> ciwego, pod <u>o</u> ciwo <u>o</u> sc
8	T <u>o</u> godniow <u>o</u> ą	Tygodniow <u>o</u> ą
9	R <u>o</u> czyli	r[<u>o</u>]czeli
10	dw <u>o</u> ch/dw <u>o</u> ch	dw <u>o</u> ch
11	przestrzed <u>z</u> , ciz, poniew <u>o</u> ż	przestrzec, cis <u>z</u> , poniew <u>o</u> z
12	rzemi <u>o</u> sła/rzemiesła, pomienieni, ods <u>o</u> łai <u>o</u> , wyzwoleni	rzemiesła, pomienian <u>o</u> ni, ods <u>o</u> łai <u>o</u> , wyzwol <u>o</u> ni/wyzwoleni
13	z Skrzy <u>o</u> nki	z <u>o</u> Krzy <u>o</u> nki/ z Skrzy <u>o</u> nki

Przy analizie tych przykładów nie można zapomnieć, że wybrane zostały cechy opozycyjne tekstów, ale podawana ilustracja zwykle nie przedstawia konsekwentnie przestrzegane zwyczajów pisarskiego. Charakterystyczne jednak okazuje się, że w tekście A istnieje dość pokaźna liczba wyrazów, w których są zapisane kreski nad spółgłoskami i samogłoskami, głównie w zakończeniach bezokoliczników (najczęściej *-ać*, *-ść*) oraz w przyimku *ná*, a w tekście B zjawisko to występuje sporadycznie. Może to świadczyć o próbie odzwierciedlenia właściwości fonetycznych danego okresu (rozdzielania jasnego i pochylonego *a*) lub graficznych dawnego tekstu, albo o manierze pisarskiej, a nie świadomym i konsekwentnym stosowaniu jednej zasady. Wychodzenie z użycia zapisu *á* datuje się na lata 30-50 XVIII w.¹⁰, stawianie zaś znaków miękkości nad *ś*, *ć* stopniowo upowszechnia się po połowie XVIII w. Być może jest to trop do uznania, że tekst A powstał wcześniej niż B oraz że tekst B stworzono w II połowie XVIII w.

¹⁰ Por.: Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Warszawa 1999, s. 602; I. Bajerowa, *Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964, s. 47.

Punkt drugi ilustruje zjawisko sygnalizowania bądź nie nosowości. Podpunkt 2.1. przedstawia specyficzny zapis *a*, *e*, po których jest wymawiana spółgłoska nosowa. Pisarz tekstu B dość regularnie w takim kontekście zapisuje *ę*, *ą*, natomiast pisarz tekstu A czyni to znacznie rzadziej. Podpunkt 2.2. ilustruje niepoprawny zapis słowoformy *potrzebę* u pisarza tekstu B. Podpunkt 2.3. ukazuje, że pisarz tekstu A w wielu wyrazach nie zapisuje znaku nosowości w śródgłosie, ale regularnie czyni to w wygłosie. Przeciwnie postępuje pisarz tekstu B. Przystawione przykłady dokumentują zjawiska typowe dla rękopisów wieku XVIII.

Punkt trzeci sygnalizuje, że zgodnie ze starym zwyczajem pisarz tekstu B chętnie zapisuje w nagłosie dźwięk [u] literą *V*, choć nie czyni tego konsekwentnie, zaś pisarz tekstu A robi to znacznie rzadziej. W ten sposób tworzy się wrażenie, że tekst B jest starszy, ponieważ stosowanie *V* jako allografu *U* zobaczyć można w tekstach szesnastowiecznych, a w XVIII w. jest to już znacznie rzadsze. Zapis tekstu A jest zatem w tym względzie graficznie nowocześniejszy.

Punkt czwarty wskazuje, że pisownia łączna – rozdzielna wyrazów u pisarza tekstu A niewiele odbiega od nam współczesnej (z wyjątkiem zapisu wyrazu *nie rychło*), pisarz tekstu B natomiast chętnie łączy *nie* z czasownikiem i przysłówkiem, a także niekiedy przyimki i spójniki z wyrazem po nich następującym (zwykle rzeczownikiem czy zaimkiem). I znów różnorodność w zapisie łącznym – rozłącznym jest typowa dla tekstów rękopiśmiennych tej epoki. W punkcie piątym znajdują się ślady mieszania liter *c* – *cz*, *s* – *sz*, które mogą stanowić sygnał mazurzenia obu pisarzy. W tym miejscu warto dodać, że w tekstach odmiennie zapisano także słowoformy *kartownictwem* – *kartownistwem*, literę *c*, obecną w tekście A, pisarz tekstu B oddał znakiem długiego *s*.

Przykłady podane w punkcie szóstym pokazują rozszerzanie zapisu (i zapewne wymowy) o literę *i* i zapewne dźwięk *e* (*nimi* – *niemi*, *zlecili* – *zlecieli*) u obu pisarzy, tylko w różnych słowoformach. Dodać trzeba także, że w obu tekstach znalazły się odmiennie realizacje wyrazów *tegodniową* – *tygodniową*, *przyizenia* – *przyizrzenia*, *dostugiwać/dostugowac* – *dostuzywac*. Ponadto pisarz tekstu B konsekwentnie używa wyrazu *rzemieśło*, które w tej formie pisarz tekstu A odnotowuje sporadycznie, a w wielu innych miejscach stosuje nowszą formę: *rzemiosło*. Wszystkie obserwacje przekształceń graficznych pozwalają mówić o mieszanii przez obu pisarzy różnych form

graficznych danej słowoformy. Prowadzi to bezpośrednio do wniosku, że oba teksty mogą być kopiami i oba powstały później niż w 1661 r. Poświadczają podobne tendencje w wymowie: mazurzenie, podwyższenie lub obniżenie artykulacyjne samogłosek. U pisarza tekstu B charakterystyczne jest pisemne utrwalenie odnosowienia [ę] w wygłosie oraz zaznaczanie unosowienia samogłoski na skutek jej występowania przed spółgłoskami [m], [n]. Pisarz tekstu A dość często nie zaznacza nosowości w śródgłosie. Wszystkie te różnice nie wydają się pisarzom istotne dla wartości semantycznej tekstu, nie dochodzi do korekt, skreśleń czy nadpisań z tego powodu.

4.7. Zmiany w ciągu tekstowym

Ostatnią grupę przekształceń tekstowych można określić jako zmiany ciągu tekstowego na skutek przepisywania oraz opracowywania tekstu (dodania metatekstu). Należą do nich uzupełnienia (nadpisanie), zmiany szyku wyrazów (obserwowane zarówno między dwoma tekstami, jak i poprzez zastosowanie przez pisarza numeracji, mającej na celu poprawę kolejności wyrazów) oraz adnotacje na marginesie. Nadpisanie wystąpiło kilkakrotnie w tekście A (dopisano *oney*, *nowotno*, *o tym*), podobnie również w tekście B (gdzie dodano wyrazy: *Pellilustri*, *Wosku*, *sprawy*, *albo Zięciowie* oraz skreślono wyraz *nie*, co świadczy o korekcie tekstu po jego napisaniu). Zmiana szyku wyrazów, niewpływająca na sens przekazu, zaistniała blisko 20 razy. Komentowanie na marginesie pojawiło się tylko w tekście A i przybrało formę odnośników do ordynacji czy przywilejów cechowych oraz znaku potwierdzającego poprawność twierdzenia (NB), obserwowanego wielokrotnie w protokołach księgi cechowej. W tekście tym znalazło się też wiele podkreśleń treści oraz powiększenia (zapisania większymi literami) wyrazów, zawierających przekaz szczególnie istotny dla wspólnoty. Przekreślenia pojawiły się sporadycznie w tekście B.

5. Podsumowanie

Wykonane porównanie tekstów pozwala stwierdzić, że kopiowanie ordynacji cechowych na potrzeby wspólnoty było zjawiskiem typowym i wynikającym bezpośrednio z rosnącej rangi dokumentu. Mała, wyspecjalizowana zawodowo społeczność miejska kierowała się koniecznością zabezpieczenia podstaw prawnych swego funkcjonowania poprzez utrwalenie

treści dokumentu. Drugą motywacją był nakaz upowszechniania prawa regulującego życie w cechu wśród członków wspólnoty. Stąd zachowały się kopie lub warianty tekstowe jednego dokumentu – np. ordynacji cechowej. Jednakże wstępne założenie prymarności tekstu potwierdzonego urzędowo pieczęcią i podpisami w stosunku do tekstu niepotwierdzonego urzędowo nie jest oczywiste. Co prawda w tym pierwszym znalazło się więcej treści (w drugim mogło dojść do usunięcia nieaktualnych lub zbędnych elementów), jednak język tekstu potwierdzonego urzędowo jest w wielu miejscach nowocześniejszy. Świadczy o tym choćby silniejsze spolszczenie formy graficznej zapożyczeń z języka łacińskiego oraz preferowanie słowoformy *rzemiosło*. Widzimy w nim jednak częstsze stopniowanie przymiotnika i przysłówka przez dawny formant *na-* oraz zapis znaku *á*, występujący raczej przed II połową XVIII w. Autor tekstu B, czytelniejszego i lepiej zachowanego, utrwała dawniejsze brzmienie słowoform *rzemiesło*, *podciwy* oraz mniej dostosowane do polskiego zapisu latynizmy. Wybiera też dawniejszy zapis litery *U* przez znak *V*. Częściej jednak wprowadza do tekstu nowocześniejszy formant *naj-* oraz chyba mocniej dostosowuje zapis nosowości do wymowy. Można postawić hipotezę, że tekst A jako dokument utworzony w XVIII w., ale potwierdzony w urzędzie miejskim pieczęcią i podpisami, mógł zawierać formy współcześniejsze użytkownikom języka, tekst B natomiast był przeznaczony do czytania na posiedzeniach wspólnot braci i czeladników, a upodobanie pisarza do form dawnych wynika być może ze swoistej próby archaizacji języka. Teksty ujawniają specyficzne właściwości gramatyczne i fonetyczne języka pisarzy, występujące także w XVIII w.

Zmiany w zapisie wyrazów sugerują, że obaj pisarze najprawdopodobniej mazurzyli, ale w tekstach zachowało się zaledwie kilka form o tym świadczących. Unikali zatem przenoszenia normy mówionej do pisanej. Byłby to ślad szczególnej pracy nad formą językową. Kopiując tekst właściwy, dokonywali w nim zmian, jednak niekonsekwentnie. Chwiejność w wyborze określonej słowoformy oraz pojawienie się w tekście różnych form gramatycznych i leksykalnych sugeruje, że mógł istnieć jeszcze inny dokument wzorcowy, matryca tekstowa. Notariusze – kopiści wprowadzali zmiany, jednak nie były one tak silne, by modyfikowały znaczenie komunikatu, z wyjątkiem fragmentów, w których celowo pomijano czy dopisywano informacje szczegółowe albo skreślano treści już zbędne. W procesie przepisywania tekstu niekiedy dochodziło do błędów, zmieniających nawet brzmienie przepisu.

Podsumowując przedstawioną analizę porównawczą dwóch tekstów datowanych na 1661 r., wypada podkreślić, że najprawdopodobniej oba są kopiami wcześniejszego dokumentu. Ich autorzy, przepisując dokument, dość wiernie oddali treść, którą modyfikowali celowo wtedy, gdy zauważali potrzebę dostosowania zapisów do życia wspólnoty. Zdarzały się zmiany przypadkowe i wprowadzające w błąd, ale były one sporadyczne. Kopista dokonywał korekt poprzez kondensację treści i pomijanie zbędnych elementów językowych. Zdarzało się jednak, że opuścił daną informację i nadpisywał ją lub zmieniał szyk wyrazów. Zaistniałe rozbieżności gramatyczne i graficzne między tekstami, a także odmienne podejście do formy tekstu łacińskiego nie wpływały zwykle na zmianę sensu komunikatu. Ujawniły się tendencje niekiedy sprzeczne: do skracania treści i kondensowania informacji, zachowywania sygnałów dawności tekstu (podkreślenia dawnego brzmienia, będącego prawdopodobnie elementem strategii uwierzytelniania przez pieczęć, podpisy czy odwzorowanie dawnej formy językowej), unowocześnienia formy językowej, dopasowywania do zmienionych realiów. Wszystkie one stanowią przejaw świadomości językowej i stylistycznej oraz funkcjonalnej pisarzy. Wyraźnie w strategię kopiowania, czyli powielania tekstu wzorcowego gatunku ordynacji cechowej, wpisane było pozwolenie na dokonywanie modyfikacji tekstowych i językowo-stylistycznych w ściśle określonym zakresie. Zmiana formalna zachodziła bardzo rzadko, niekiedy na skutek pomyłki. Przekształcenie gramatyczne, graficzne, leksykalne czy w budowie tekstu było natomiast dopuszczalne.

Iwona Pałucka-Czerniak

Linguistic and textual changes in copied guild documents as a manifestation of the linguistic awareness of writers based on the ordinance of 1661

This article is devoted to a specific textual phenomenon present in Polish law and legal documents, namely the linguistic changes resulting from the creation of copies. This phenomenon is presented with the example of the guild ordinance of 1661, compiled for the guild of Krakow brewers. The aim of the presented study is also to supplement the knowledge on the use of language in a small, specialized communicative community. The two texts dated 1661, which became the basis for a comparative analysis, are most likely copies of an earlier document from the 18th century. Their copyists fairly faithfully reproduced the content, which they intentionally modified when they noticed the need to adapt the records to the life of the community. Random and misleading changes occurred, but they were sporadic. The copyist made corrections by condensing the content and omitting unnecessary words. The existing grammatical and graphic discrepancies between the texts, as well as the different approach to the form of the Latin text, usually did not change the meaning of the message. Sometimes contradictory tendencies emerged: to shorten the content and condense information, to preserve the signals of the old age of the text, to modernize the linguistic form, and to adjust it to the changed realities. All of them are a manifestation of the writers' linguistic, stylistic and functional awareness. It can be concluded that the copying strategy, i.e. duplication of the model text of the guild ordinance genre, included permission to make textual, linguistic and stylistic modifications within a strictly defined scope.

Keywords: *XVI–XVII centuries, language history, communication strategies, communicative community*

Słowa kluczowe: *wieki XVI–XVII, historia języka, strategie komunikacyjne, wspólnota komunikacyjna*